

**METİNLERARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA
ÇANAKKALE SAVAŞLARI'NI KONU ALAN ROMANLAR VE
ÇANAKKALE SAVAŞLARI İLE İLGİLİ ANLATILAR****Yrd. Doç. Dr. Bora YILMAZ¹****Özet**

Çanakkale Savaşları yakın dönemde gerçekleşmiş önemli bir tarihî olaydır. Türk milletinin ve dünyanın kaderini değiştirmiştir. Böylesine büyük bir olay Türk milletinin ruh dünyasında daima var olmayı başarmıştır. Halk kültürü ve gelenek içerisinde bu tarihî olay hakkında çok sayıda anlatı oluşmuştur. Toplum kendi geleneği içerisinde bu tarihî olayı çeşitli motiflerle süsleyerek anlamaya, yorumlamaya ve sonraki nesillere aktarmaya çalışmıştır. Çanakkale Savaşları halk anlatıları kadar olmasa da edebiyat dünyası içerisinde çeşitli romanlara da konu olmuştur. İstenilen sayıda olmasa da Çanakkale Savaşları'nı ele alan romanlar vardır. Bu çalışmada Çanakkale Savaşları'nı konu alan romanlar ile Çanakkale Savaşları etrafında oluşan halk anlatıları arasındaki metinlerarası bağ incelenmeye ve tespit edilmeye çalışılmıştır. Halk anlatıları birer alt metin olarak kabul edilmiştir. Çanakkale Savaşları'nı konu alan romanların çeşitli metinlerarası yöntemlerle bu halk anlatıları ile bağ kurdukları tespit edilmiştir. Çanakkale Savaşları'nı konu edinen romanların birçoğunda halk anlatılarından istifade ettikleri ve bunlara açık ve kapalı göndermeler yaparak roman içerisinde tekrar işledikleri görülmektedir. Bu durum, modern bir tür olan romanın gelenekten ve geleneksel anlatılardan nasıl ve ne şekilde yararlandığını görmek açısından da önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Savaşları, Metinlerarasılık, Anlatı, Roman.

**INTERTEXTUAL RELATIONS IN THE CONTEXT SUBJECT FIELD THE GALLIPOLI
BATTLE NOVELS AND FOLK NARRATIVES OCCURED AROUND THE GALLIPOLI
BATTLE****Abstract**

The Battle of Gallipoli is an important historic event in recent times. It has changed the fate (destiny) of the Turkish nation and the world. Such a great event has always managed to exist in the spirit of the Turkish nation. There are many narrative about this historical event in folk culture and tradition. Society has attempted to embellish this historical event in its own tradition with various motifs, to understand, interpret and transmit it to the next generations. The Battle of Gallipoli has been a subject of various novels within the literary world although not as much as the folk narratives. There are novels dealing with the Gallipoli Wars, though not at the desired number. In this study, the intertextual link between the novels about the Battle of Gallipoli and the public narratives around the Battle of Gallipoli was tried to be examined and determined. Public narratives have been accepted as sub-texts. It has been determined that the novels related to the Battle of Gallipoli have been linked to these public narratives through various intertextual methods. In most of the novels, it is seen that the authors have benefited from the folk narratives by making open and closed references. This situation is also an important example that how the modern novels benefit from the tradition and traditional folk narratives.

Keywords: The Battle of Gallipoli, Intertextuality, Narrative, Novel.

Giriş

Toplumların uzun geçmişleri içerisinde onların kaderlerini büyük oranda etkileyen, hafızalarında derin ve silinmez izler bırakan çok önemli tarihî vakaların varlığı söz konusudur. Türk milleti için Çanakkale Savaşları da bu silinmez izleri barındıran önemli bir tarihî vakadır. Yaklaşık olarak üzerinden bir yüzyıl geçmiş olmasına rağmen bu tarihî vaka, milletin zihin dünyasında canlılığını hâlâ sürdürmekte ve korumaktadır. Yakın tarihte meydana gelmiş diğer önemli savaş ve olaylarla mukayese edildiğinde bu savaşın bu kadar silinmez iz bırakmasının sebepleri içerisinde hem zaferle sonuçlanması hem de diğer savaşlardan farklı olarak bir cephe savaşından ziyade devlet ve millet için bir “ölüm kalım” mücadelesi olması gösterilebilir.

Bu savaşın hem sebeplerine hem de sonuçlarına dikkat edildiğinde, savaşa iştirak eden her iki tarafın kaderleri ve tarihin gidişatı etkilenmiştir. Özellikle Türk milletinin tarihî açısından değerlendirildiğinde Çanakkale Savaşları muazzam bir başarı olmakla beraber bu savaşın maddî ve manevî faturası da bir o kadar ağır olmuştur. Dönemin imkânları ve şartlarına dikkatlice bakıldığında Türk milleti Çanakkale Savaşları'nı kazanmak için büyük bir bedel ödemiştir. Çanakkale Savaşları içerisinde gösterilmiş olan varoluş mücadelesi ve bunun sonucunda elde edilen zafer, Türk tarihî içerisinde destansı ve efsanevi bir mücadele olarak görülmektedir. Türk milletinin “varoluş ya da yok oluş” savaşı olarak gördüğü bu mücadele, yaklaşık olarak üzerinden bir yüzyıl geçmesine rağmen sonuçları ve etkileri ile Türk halkının zihninde varlığını ve ruh dünyasında da acısını hissettirmektedir.

Milletin kaderini etkileyen ve hafızasında unutulmaz derin izler bırakan Çanakkale Savaşları yazın dünyasında beklenen ve arzu edilen ölçüde olmasa da çeşitli romanlarda işlenmiş ve ele alınmaya çalışılmıştır. Kimi yazarlar eserlerinde Çanakkale Savaşlarını bizatihi ele alırken kimi yazarlar da Çanakkale Savaşlarını eserlerinde bir fon olarak kullanmayı tercih etmişlerdir.

Yazın dünyasının aksine, halk muhayyilesi ise Çanakkale Savaşları ile ilgili olarak hem savaşın yaşanmış olduğu dönemde hem de savaş sonrası dönemde çok sayıda anlatı üretmiştir. Çanakkale Savaşları Türk milletini o kadar çok derinden etkilemiştir ki saf ve temiz vicdanları ile neredeyse her inanç ögesinin ve tabiat hadisesinin etrafında bir anlatı oluşmasına vesile olmuştur.

Çanakkale Savaşları'nı Konu Alan Romanlar

Çanakkale Savaşları Türk milletinin kaderini derinden etkilemiş ve yakın dönemde vuku bulmuş bir hadise olmasına rağmen Türk romanında yeterli seviyede ele alınıp işlenmemiştir: “...savaşlar başlayınca; gür sesli fakat derinliği olmayan, geçici, hamasî bir edebiyat canlanmış; sonra unutulmuştur” (Gülendam 2006: 39). Bu durumun “Türk Edebiyatı'nda roman türünün olgunlaşma döneminin geç yaşanması, Türk milletinin tarihine altın harflerle yazılacak birden çok olayın var olması, Çanakkale Savaşı'nın hemen ardından Millî Mücadele'nin yaşanması ve romanın çok kısa sürede millî duygu ve düşünceleri yansıtmaya elverişli bir tür olmayışı gibi etkenler, bu savaşın Millî Mücadele'yi konu edilen romanlarda bir ‘fon’ olarak kullanılmasına sebep olmuştur” (Gülendam 2006: 41) gerekçeleri ile izah edildiğini görmekteyiz.

Türk edebiyatı içerisinde Çanakkale Savaşları'nı bizatihi işleyen romanların sayısı, sınırlı sayıdadır. Bir kısmı için edebi değer taşıdığı tartışılır olmakla beraber bu romanların Çanakkale Savaşları'nın tarihî ve manevî boyutlarını aktarma amacı güttükleri görülmektedir. Bununla beraber söz konusu romanların, savaşın olduğu dönemle ilgili olarak askerî, sosyal, ekonomik ve politik açılardan, farklı ve çeşitli bakış açıları ile dönemin doğru anlaşılabilmesine ışık tuttuğu ifade edilebilir (Mat 2006: VII).

Çanakkale Savaşları'nın tarihî misyonu da göz önünde bulundurulduğunda, Türk romancılığı içerisinde beklenildiği ölçüde ve yeterli oranda ele alınıp işlenebildiğini söylemek maalesef oldukça güç görünmektedir. Trablusgarp Savaşı ile başlayarak Kurtuluş Savaşı ile sona eren, Cumhuriyet'in ilanı ile nihayete erdiği düşünülen, çok zor ve büyük gelişmelerin yaşandığı zaman diliminin, on iki yıl

kadar kısa bir süreci kapsamasından dolayı roman yazarlarının Çanakkale Savaşlarını yeterince ele alamamalarına gerekçe olarak sunulabilir. Cumhuriyet'in ilanının akabinde ise, roman yazarları Kurtuluş Savaşı'na daha çok odaklanmışlar; Kurtuluş Savaşı'ndan evvelki tarihî dönemi büyük oranda ihmal etmek durumunda kalmışlardır. Edebiyat tarihinde yer edinmiş romancılarımızdan önemli isimlerinin bu konuda eser üretememiş olmalarından da hareketle Türk romancılığının Çanakkale Savaşları'na kayıtsız kaldığı ifade edilmektedir. Edebiyat tarihimiz içerisinde Reşat Nuri Güntekin, Peyami Safa, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adivar, Ahmet Hamdi Tanpınar, Tank Buğra ve Kemal Tahir gibi romancıların, Çanakkale Savaşları'nı konu edinen hiç bir eser üretmemiş olmaları dikkat çekicidir. Türk edebiyatı içerisinde özellikle tarihî roman alanında isim yapmış olan Feridun Fazıl Tülbentçi, M. Turhan Tan, Burhan Cahit Morkaya ve Abdullah Ziya Kozanoğlu gibi roman yazarları için de aynı ilgisizlikten bahsedebiliriz (Mat 2006: 339).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Kıralık Konak" romanı gibi Çanakkale Savaşları'nın sadece bir fon olarak kullanıldığı romanları bir yana koyarsak, Çanakkale Savaşları'nı bizatihi konu edinen ilk roman 1989 yılında yayınlanır. Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun, "Çanakkale İçinde Bir Dolu Testi" adıyla film senaryosu olarak kaleme aldığı, daha sonra 1989 yılında romanlaştırdığı "...ve Çanakkale"yi müteakip birçok roman kaleme alınmıştır (Mat 2007: 82).

Çalışmamız içerisinde incelediğimiz romanların listesi şu şekildedir:

<i>Diriliş - Çanakkale 1915</i>	(Turgut ÖZAKMAN)
<i>Çanakkale Mahşeri</i>	(Mehmed NİYAZI)
<i>Uzun Beyaz Bulut Gelibolu</i>	(Buket UZUNER)
<i>... ve Çanakkale Geldiler</i>	(M. Necati SEPETÇİOĞLU)
<i>... ve Çanakkale Gördüler</i>	(M. Necati SEPETÇİOĞLU)
<i>... ve Çanakkale Döndüler</i>	(M. Necati SEPETÇİOĞLU)
<i>Gelibolu yenilmezlerin yenildiği yer...</i>	(İsmail BİLGİN)
<i>Çanakkale'ye Gidenler şu boğaz harbi</i>	(İsmail BİLGİN)
<i>Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez</i>	(Sezen ÖZOL)
<i>Şafakta Yanan Mumlar</i>	(Serpil URAL)
<i>Tarihe Sığmayan Destan</i>	(Mehmet KAPLAN)
<i>Zulüm Dağları Aşar - Çanakkale İçinde</i>	(Rahmi ÖZEN)
<i>Çanakkale'de Çocuklar Da Savaştı</i>	(Sevinç-Salim KOÇAK)

Çanakkale Savaşları ile İlgili Olarak Teşekkül Eden Halk Anlatıları (Efsane-Menkıbe-Memorat)

Çanakkale Savaşları halkın saf ve temiz vicdanı içerisinde hem savaş döneminde hem de savaş sonrası dönemde efsane, menkıbe ve memorat türünde çok sayıda anlatıya konu olmuştur. Savaşla ilgili bu anlatılarda özellikle inanç ve ilah yardım olgularının ön planda olduğu görülmektedir. Bu tür anlatıların ortaya çıkmasını Turgut Özakman "Gerçek bilgiler halk muhayyilesini doyurmuyordu. Kaç yılın zafer açlığı vardı. Olayları süslemeye başladılar." (2011: 186) şeklinde yorumlamaktadır.

Halk anlatılarının teşekkül etmesi ve bunların içerisinde yer alan gerçeklerin payının önemini Mehmet Niyazi,

"Bir şey gerçekleşmiş ki, anlatılmaktadır diye düşünen tarihçi masala, destana, hikâyeye çekirdek olan olayı öğrenmek isteyince, onu önce halkın muhayyilesinin katkılarından ayıklamanın zarureti duymalıdır. Masala, destana, hikâyeye konu edilen olay hiç gerçekleşmemiş de olabilir. İşte o zaman tarihçi, bu halkın niçin böyle bir olayı uydurduğunun üzerinde durmalıdır; çünkü o milletin karakterini, arzularını tahlilde önemlidir; pek çok şeyin ipuçları onlarda gizlidir (2008: 98)" şeklinde ifade etmektedir.

Halk irfanının Çanakkale Savaşları'nı anlama, yorumlama, açıklama ve aktarma biçiminin bir sonucu olarak Çanakkale Savaşları ile ilgili olarak çok sayıda halk anlatısının oluştuğunu görmekteyiz. Halk anlatısına gösterilen ilgi, teveccüh ve rağbet geçmişten günümüze onun varlığını sürdürmesi için en önemli hususların başında gelmektedir. Bu nedenle anlatımın olduğu yerde rağbetten, teveccühten yani okuma, izleme, bakma ve dinleme gibi eylemlerden, bu eylemlerden birinin olduğu yerde de anlatımdan söz etmemek mümkün değildir. Bunlar, işlevleriyle birbirlerine bağlı olmakla beraber birbirlerini bütünleyici ve destekleyici bir yapıya sahiptirler (Boyras 2008: 106). Bir hâdiseyi anlatma eğilimi ve onu dinleme ihtiyacı, anlatıyı uygarlık tarihî boyunca insanların doğal yoldaşı yapmıştır (Degh 2003: 91).

Hem anlatı geleneğini hem de bu anlatıların oluşumundaki sosyal ve psikolojik ihtiyaçları göz önünde bulundurduğumuzda Çanakkale Savaşları etrafında hem savaş döneminde hem de sonrasında çok sayıda efsane, menkıbe ve memorat türünde anlatımın var olması tabii karşılanmalıdır. Çok kereler yapıldığı gibi bu anlatılara birer hurafe yaftası yapıştırmak yerine bu anlatıların hangi gerekçelerle türedikleri ve hangi ihtiyaçlara cevap vererek var olmaya çalıştıklarını tespit etmeye ve anlamaya çalışmak bize daha sağlıklı bir bakış açısı kazandıracaktır.²

Metinlerarasılık Kavramı

Metinlerarasılık kavramı 20. yy'ın ikinci yarısında üretilmiş bir kavramdır. Kavram birçok yabancı araştırmacı tarafından; “Her metin bir alıntılar mozaigi gibi oluşur, her metin kendi içinde başka bir metnin eritilmesi ve dönüşümüdür (Julia Kristeva)”, “Her metin bir metinlerarasıdır; onda farklı düzeylerde az çok tanınabilecek biçimler altında öteki metinler yer alır: (...) Her metin eski alıntılarının yeni bir örgüsüdür (Roland Barthes)”, “Metinlerarası, okurun kendinden önce ya da sonra gelen bir yapıtta başka yapıtlar arasındaki ilişkileri algılamasıdır (Michael Riffaterre)”, “Çok sayıda metnin, anlamın başını çeken ana metin ile dönüştürülmesi ve benzeştirilmesi işi (Laurent Jenny)”, “İki ya da daha fazla metin arasındaki ortak birliktelik ilişkisi, yani temel olarak ve çoğu zaman bir metnin başka bir metindeki somut varlığı (Gerard Genette)” şeklinde tanımlanmaktadır (Aktulum 1999).

İster edebi ister popüler bir yazı olsun yazar, metin oluşturmaya başladığı andan itibaren hayatı boyunca edindiği birikimi, tecrübeyi ve bakış açısını metne yansıtır. Bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde birikimi, ideolojisi ve hayata bakış açısı yazarı yönlendirir. Her türlü açık ya da kapalı alıntılarla oluşturulmuş metnin, çağdaşı olan ya da olmayan yazılmış ya da söylenegelmiş diğer metinlerle ortaya koyduğu ilişki, bağ, iletişim hatta metinlerarası dönüşüm ve gelişimlere verilen ad metinlerarasılıktır. Farklı disiplin dalları içerisinde farklı şekilde birçok tanımlanmıştır fakat asıl vurgu yapılan nokta bir metnin oluşum safhasını bitirdikten sonra o metine değin oluşturulmuş öncel metinlerle bağlantısı ve ilişkisidir (Şahbaz 2014: 287).

Metinlerarasılık kavramı metne dayalı yaklaşımlardan ziyade daha çok iki ya da daha çok metin arasında bulunan ilişkileri inceler. Metinlerarasılık, yazılı metinlerde, daha önce yazılmış ya da söylenmiş metinlerin bildirgelerini ve göndermelerini arayarak diğer metinlerin arka planından önce metinlerin olası okuma türlerini ve yöntemlerini sorgulayan, analiz eden bir yöntemdir (Uyanık 2011: 108-109). Bu teori yazar merkezli olmaktan ziyade okur merkezli bir teoridir. Okurun, okumakta olduğu metni çözümleyebilmesi için onun bilgi birikiminin önemi ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda okura çok iş düşmektedir. Önemli olan çok sayıda metnin bulunduğu, birbirinin içine ve ardına gizlendiği yerde tek başına var olan yeni metni bulabilmektir. Böylece metinlerarası ilişkiler karmakarışık olan bir yumağı çözmeye benzer. Başka bir şekilde ifade edilecek olursak metinlerarasılık onu ele alan kuramcı ve okur için çözülmeye değer zor bir bilmecedir (Gümüş 2006: 2). Metinler arasında ilişkilerin tespit edilebilmesi ve sağlıklı bir verinin ortaya çıkabilmesi için de okurun derin bir bilgi altyapısına, doğru analiz yapabilme kabiliyetine sahip olması gerektiğini göstermektedir.

² Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Yılmaz, Bora, *Çanakkale Savaşları Etrafında Teşekkül Eden Halk Anlatıları -Çanakkale Örneği-* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi, 2015).

Metinlerarasılık post-modern bir yaklaşım/teori olarak romanlarda kullanılıyor olsa da eski zamanlardan beri anonim halk ürünleri içerisinde çok sık kullanılan bir yöntemdir. Aynı türde veyahut birbirine çok yakın türler arasında açık ya da gizli göndermelerin olduğu bilinmekte ve görülmektedir.

Anonim halk edebiyatı ürünleri kendi aralarında metinlerarası bir bağ kurmakla beraber modern ve post-modern edebiyata da kaynaklık etmekte ve bununla birlikte birçok yazar tarafından halk edebiyatı ürünleri ile kendi metinleri arasında metinlerarası bir bağ kurulmaktadır. Sözlü kültür dünyasının yazılı kültüre yani edebi metinlere kaynak teşkil ettiği gerçeği bilinmektedir. Bu nedenle kalıcı ve klasik eserler vermiş olan yazarlar gelenekten yararlanmasını ve ondan istifade etmesini bilen sanatçılar ve yazarlardır. Hikâye ve roman yazarları içerisinde bu temayüle uyarak geleneksel sözlü kültür verilerini eserlerinde bir nakış gibi işleyerek sözlü kültür kaynaklarından yararlanmış ve bu ürünleri sonraki nesillere aktarma yoluna gitmişlerdir. Edebiyatımız içerisinde yazılı anlatı ustaları olan roman ve hikâyecilerimizin, sözlü halk anlatı geleneğinden istifade ettikleri ve dolayısıyla modern yazı sanatının kaynağının yine bu halk anlatıları olduğunu söylemek kaçınılmazdır (Gökalp Alparslan 2002: 959).

Metinler ve İnceleme

Bu çalışmada Çanakkale Savaşları etrafında oluşan halk anlatıları birer alt metin olarak kabul edilerek romanlarda bu anlatılara yapılan açık, kapalı göndermeler ve çeşitli yöntemlerle kurulan metinlerarası bağlar tespit edilmeye çalışılmıştır.³

“Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanı içerisinde yer alan Teğmen Ali Osman isimli karakter, savaş alanının şehitlerle dolup taşıdığı bir yerinde, sıtma nöbetine tutulmuşçasına titreye titreye geçirdiği bir geçici travma halinden nasıl kurtulduğunu, annesine yazdığı mektupta anlatırken şu ifadeleri kullanıyor: “Kendimi fena, çok fena hissediyor, iyileşmek için hiçbir şey yapamıyor, galiba yapmak da istemiyordum. Ama bir mucize oldu. Bir ses duydum. Yaşlı ve sevgi dolu bir kadın sesi. Bu sesi hemen tanıdım. Ninemdi bu. Bir şarkı söylüyordu. Dikkatle dinledim. Ninem ilâhi söylüyordu. Ninem cephede bana ilâhi söylüyordu. Titremem durdu. Ter içinde kalmıştım ama muntazam (düzenli) nefes almaya başlamıştım (2013: 115).” Burada görüldüğü şekilde de romanda Çanakkale Savaşları ile ilgili bir gönderme vardır. Çanakkale Savaşları ile ilgili olarak çok sayıda gapten ses duyma ve yardım alma anlatısı mevcuttur. Romanda bizzat yaşandığı iddia edilen bir hadise işlenmemiş fakat benzer anlatıları çağrıştıran, anımsatan ve bu anlamda kurulan bir metinlerarası bir bağ mevcuttur. Metinde kapalı bir gönderme yapılmıştır.

“Çanakkale’ye Gidenler - Şu Boğaz Harbi” romanında Albay Cevat Bey’in görmüş olduğu rüya ve buna bağlı olarak çok bilinen bir anlatıya gönderme yapılmıştır. Nusrat Mayın Gemisinin Karanlık Liman’a bir gece yarısı döşediği yirmi altı adet mayınla ilgili olarak görülen ve Çanakkale Boğaz Harbi’nde önemli derecede rol oynayan bu rüya alıntılama tekniği ile verilmiştir (2012: 162-163). Alt metin olarak kabul ettiğimiz anlatı Çanakkale Savaşları ile ilgili olarak en çok nakledilen anlatılardan biridir. Metin içerisinde açık bir gönderme yapılmıştır.

“Gelibolu - Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında da alıntılama tekniği ile bir metinlerarasılık bağı kurulmuştur. Hz. Muhammed’in savaşa teşrif ettiğine inanılan, bu bağlamda anlatılan ve “Yetiş ya Muhammed, kitabın elden gidiyor!” başlığı ile bilinen alıntı romana birebir aktarılmıştır (2008: 306). Hz. Muhammed’in çeşitli vesilelerle Çanakkale Savaşları’na iştirak ettiğine dair anlatılar mevcuttur. Bu anlatıda da Binbaşı Lütfi Bey’in savaşın en çetin anlarından birinde “Yetiş ya Muhammed, kitabın elden gidiyor!” diye seslendiği ve askeri teşvik ettiği anlatılmaktadır. Anlatı ve inanç geleneği içerisinde peygamberin de yardıma geldiği düşünülmekte ve böyle bir inanma kabul görmektedir.

³ Çanakkale Savaşları etrafında oluşan halk anlatılarının tespiti için kaynak olarak şu eser kullanılmıştır:

Yılmaz, Bora, *Çanakkale Savaşları Etrafında Teşekkül Eden Halk Anlatıları -Çanakkale Örneği-* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), 2015.

“Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale” romanı içerisinde de çok bilinen bir anlatı alıntılama tekniği ile birebir romana aktarılmıştır. Pakistan’ın millî şairi Muhammed İkbâl’in Hz. Muhammed ile yaşamış olduğu ve anlatı geleneği içerisinde çok yer bulan bir hadise burada da işlenmiştir (2003: 11). Çanakkale Savaşları konulu anlatılar içerisinde Muhammed İkbâl’in Rüyası ismiyle bilinen bu anlatıda, Pakistanlı şair ve aynı zamanda fikir adamı Muhammed İkbâl’in görmüş olduğu rüya tahkiyelendirilerek nakledilmektedir. İkbâl, rüyasında Hz. Muhammed’i görmüş ve O’nun “Cihan bahçesinden bana nasıl bir hediye getirdin?” sorusuna cevaben “Çanakkale Şehitleri’nin kanını” hediye olarak getirdiğini ifade eder.

“Zulüm Dağları Aşar - Çanakkale İçinde” romanında yine “Yeşil Kuşlar ya da Yeşil Sarıklı Askerler” anlatılarına bir gönderme vardır. Anlatılar içerisinde savaş esnasında Türk askerine yardım ettiğine inanılan yeşil sarıklıların olduğu işlenir. Bu anlatı, “Sıktığımız her kurşunun önünde yeşil yeşil kuşlar peydahlanıyordu. Attığımız mermiler, kuşların tüylerini bir toz bulutu gibi dağıtıyordu. Ancak, kurşunlarımız kuşları öldürmüyordu. Kuş sürüleri, hedeflediğimiz Türk askerlerinin önüne siper oluyordu. Tanrıya ve mukaddes kitap İncil üzerine yemin ederim ki, ben bunları gözümle gördüm (2000: 127).” Şeklinde romanda işlenmiştir. Anlatılar içerisinde savaş esnasında yeşil sarıklı askerlerin görüldüğü ve yardım ettiklerine dair anlatılar mevcuttur. Savaştan sonra gazeteci Ruşen Eşref’in bir savaş gazisi ile yaptığı röportajda savaş esnasında yeşil sarıklı askerlerin varlığı ile ilgili bir soru yönelmesi üzerine gazi “Hayır efendim, biz görmedik. Yalnız kuşlar vardı. Yeşil yeşil. Ateşin arasında gezerlerdi. Sonra zeytin ağaçlarına konarlardı. Başka bir şey görmedik. İşte o zeytin ağaçlarını kurşun, gülle kırmış, yıkmış, dalını budağını karıştırmış. O yeşil kuşlar oraya konarlardı. Kurşun murşun, Allah tarafından, onlara dokunmuyordu”(Ruşen Eşref 2007: 85) cevabını vermiştir. Roman içerisinde bu anlatıya gönderme yapılarak metinlerarası bir bağ kurulmaya çalışılmıştır.

Çanakkale Savaşları konulu halk anlatıları içerisinde çok bilinen ve büyük tartışmalara dâhil edilen Norfolk Taburu anlatısı da metinlerarasılık bağlamında çeşitli romanlarda işlenmiştir. Bu anlatıda, Norfolk Taburu’nun savaşlar esnasında yere inen büyük bir bulut kümesinin içine girdikleri ve bu şekilde göğe doğru yükselerek kayıp ya da yok oldukları işlenmektedir. Halk muhayyilesinde bu şekilde şekillenen anlatı çeşitli araştırmacılarından çok sayıda itiraz görmekte ve tarihî belgelerle hakikat izah edilmeğe çalışılmaktadır. Fakat halk muhayyilesinde gizemli bir olay olarak canlılığını hâlâ sürdürmektedir. Bu anlatı canlılığı ve dikkat çekici yönlerinden dolayı romanlarda da çeşitli metinlerarası yöntemlerle işlenmiştir.

Bu anlatı, “Uzun Beyaz Bulut - Gelibolu” romanı içerisinde, oldukça uzun, detaylı ve kapsamlı şekilde yer almaktadır. Bu anlatı romanın olay akışı içerisinde oldukça önemli ve dikkat çekici yeri olduğu söylenebilir. Romanın düğüm noktasını oluşturan Alistair John Taylor ile Teğmen Ali Osman’ın karşılaşma tanıştıkları olay, romanın olay örgüsü içerisinde Norfolk Taburu’nun büyük bir bulut kümesi içerisine girerek kayboldukları olayın içinde yaşanmaktadır. Romanın önemli kahramanlarından olan Alistair John Taylor; Er F. Reichardt, Er R. Revnes ve Er J. L. Newman ile beraber tüm olup bitene şahit olan dört kişiden biri olarak romanda sunulmaktadır (2013: 158-174).

Norfolk Taburu konulu anlatıya “Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale” romanı içerisinde de temas edilmektedir. Anlatı, İngiliz kuvvetlerinin önünü engelleyecek olan Türk askerlerine katılmak amacıyla, olayın yaşandığı bölgeye gitmekte olan Rıza ve Ramazan’ın gözlemleri ile anlatılırken olaya orada bulunan yabancı askerlerin de şahit olduğu ifade edilir. Romanda “Norfolk Taburu”, “274 İngiliz Kraliyet Ailesi Özel Birliği” olarak adlandırılmaktadır. Roman içerisinde bu askeri birliğin Gelibolu’dan Türk ordusuna katılmak üzere gelecek olan destek kuvvetleri engellemek için taarruza geçtiği sırada, yeryüzüne doğru inen büyük bir bulut kümesi içerisinde kaybolmaları anlatılır. Anlatı, romanda birebir anlatılmamakla beraber açık bir gönderme de bulunularak metinlerarasılık bir bağ kurulmaktadır (2011: 70-72).

Aynı anlatıyı işleyen bir diğer romanda, “Çanakkale’de Çocuklar Da Savaştı” isimli romandır. Söz konusu anlatı, Müslüman Türk askerine yardım için Allah’ın bir lütfu olarak yorumlanmaktadır. Norfolk Taburu’ndaki askerleri yutan/kuşatan bulut kümesinin hareket edişi ve bu bulutun ilerlemesi

gibi esrarengiz ayrıntılara da yer verilmiştir. Roman içerisinde hadise, Sinan'ın, Binbaşının ve diğer Türk askerlerinin gözlemleri ile anlatılmaktadır. Romanda olaya şahit olan Türk askeri ile beraber o bölgede bulunmakta olan yirmi iki kişilik Yeni Zelanda askerleridir (2006: 78-79).

Çanakkale Savaşları konulu romanların neredeyse tamamında açık göndermelerle tekrar tekrar işlenen anlatıların başında Seyit Onbaşı anlatısı gelmektedir. Seyit Onbaşı anlatısı gerçekte var olmuş bir hadisenin halk muhayyilesi içerisinde gelişerek nasıl efsanevi bir anlatıya dönüştüğüne en güzel örneklerden biridir. Anlatıda kişiler, mekân ve olay bütünüyle gerçek olup 18 Mart Deniz Savaşı içerisinde gerçekleşen bir hadise anlatılmaktadır. Seyit Onbaşı'nın tek başına kimseden yardım almadan, insanüstü bir kuvvet örneği göstererek 215 okkalık (yaklaşık 276 kg) bir top mermisini kimsenin yardımı olmadan sırtlayarak topun ağzına sürmesi ve Ocean Zırhlısı'nı vurmaya başlaması, romanların çoğunda ele alınıp işlenmiş ve metinlerarası bir bağ kurulmaya çalışılmıştır.

“Çanakkale'ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi”, Seyit Onbaşı anlatısının teferruatlı şekilde kurgulandığı romanlardan biridir. Bu tarihî hadise, roman içerisinde tarihî gerçeklik açısından ele alındığında doğru bilgiler içerir. Romanda anlatıya açık bir gönderme yapılmış bununla beraber olay tahkiyelendirilerek ve diyaloglarla zenginleştirilmiştir (2012: 214-219).

“Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale” romanı içinde de bu anlatı işlenmiştir. Seyit Onbaşı “Koca Seyit” adıyla anılmaktadır burada. Romanda anlatıya açık gönderme söz konusudur (2011: 32-35).

“Çanakkale Mahşeri” romanında Seyit Onbaşı'nın insanüstü bir güçle ve olağanüstü bir şekilde 215 okkalık top mermisini sırtlayıp topun ağzına sürmesinden başka, daha önce üç defa kaldırdığı top mermisini yerinden bile oynatamaması da konu edilmiştir (2012: 72-74).

“Zulüm Dağları Aşar - Çanakkale İçinde” romanında anlatıya bir gönderme yapılmakla birlikte okuyucuya önemli derecede hatalı tarihî bilgi aktarılmıştır. Roman içerisinde top mermisini tek başına sırtlayarak kaldırıp namluya süren kahramana, “Yahya Çavuş” ismi verilmiştir. Bu ve buna benzer hatalar olmakla beraber anlatı ile roman arasında metinlerarası bir bağ kurulmuştur.

“Çanakkale'de Çocuklar Da Savaştı” romanında da top mermisini sırtlayıp kaldıran kahramanın ismi “Seyit Ali Çavuş” olarak verilmiştir. Bu bilgi yanlış olmakla beraber açık bir gönderme yapılarak roman ve anlatı arasında bağ kurulmuştur (2006: 52-54).

“Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez” romanında Seyit Onbaşı, anlatıya en yakın hâlini bulmuştur. Seyit Onbaşı'nın ilk atımda Ocean'ı vurması bilgisi dışında, diğer konularda verilen bilgiler anlatı ile paralellik göstermektedir. Bu roman; anlatıyı, roman kurgusu içerisinde başarılı ve olay örgüsünü bozmadan yansıtan tek eser olarak gösterilebilir (2006: 116-167).

Sonuç

Toplumların hafızalarında silinmez izler bırakan büyük tarihî hâdiseler vardır. Bu tarihî hadiseler engin halk muhayyilesi ile yeniden şekillenir, yorumlanır ve takdim edilir. Özellikle tarihî belge ve bilginin eksik kaldığı tarihî olayların yorumlanmasında ve anlamlandırılmasında halk muhayyilesi böyle bir işlev üstlenir. Böylece tarihî olayların etrafında çeşitli anlatıların oluşmasına vesile olurlar. Çanakkale Savaşları yakın tarihimizde meydana gelmiş ve hakkında yeterli düzeyde tarihî belge ve bilgi bulunmuş olsa da halkın muhayyilesi içerisinde yeniden yorumlanmış ve şekil almıştır.

Çanakkale Savaşları ile ilgili olarak oluşan bu anlatılar da bu halk muhayyilesinin mahsulleridir. Toplum, savaşı ve savaşın sonuçlarını bir miras gibi kendi inançlarında ve kültürlerinde yer olan motiflerle süslemiştir. Bu tarihî vakayı kendi ruh dünyası içerisinde bu şekilde yansıtmak istemiştir. Toplumlar yahut kişiler, sahip oldukları inanç sisteminin gereği olarak inandıkları ilahi güçten yahut onun vesilesi ile eren, evliya ve peygamber gibi özel kulları aracılığı ile yardım almayı

arzulanmışlardır. Bu şekilde gerçekleştiğine inanılan bazı esrarengiz ve mistik olayların birer ilahî yardım olarak algılanması, anlamlandırılması ve zaferin ilahî yardım ve yardımcıları vesilesi ile elde edilmiş olduğuna inanılması inanç pratikleri bağlamında doğal bir durumdur.

Çanakkale Savaşları ile ilgili teşekkür eden halk anlatılarının ilk aşamada birer anonim edebî ürün olduğu, tarihî olayları öğretme ve sevdirmeye noktasında topluma katkı sağladığı, bununla beraber millî ve manevî değerlerin yeniden yüceltilmesi ve aktarılması noktasında bu gibi işlevlerinin olduğu göz ardı edilmemelidir.

Çanakkale Savaşları etrafında çok sayıda halk anlatısı oluşmasına karşın Türk romancılığı, tarihimiz içerisinde son derece ayrıcalıklı ve önemli bir yere sahip olan bu büyük tarihî vakaya kayıtsız kalmış ve bu konuda üretken olamamıştır. Üzerinden neredeyse bir asırdan fazla süre geçmiş olmasına rağmen hem nitelik hem nicelik açısından Çanakkale Savaşları'na yakışır eserlerin varlığından pek söz edilemez. Çanakkale Savaşları ile bağlantılı olarak arzulan nitelikte ve nicelikte eser verilememesinin sebepleri arasında ülkemizde harp edebiyatı geleneğinin oluşmaması ya da oldukça zayıf olması gösterilebilir.

Bir diğer sebep olarak Çanakkale Savaşlarının hemen akabinde Kurtuluş Mücadelesi'nin başlamasının da büyük ölçüde payı söz konusu olmaktadır. Çünkü Kurtuluş Savaşı'nın hemen akabinde Türk roman yazarlarının dikkatlerini Kurtuluş Savaşı'na yoğunlaştırdıkları görülmektedir. Bundan dolayı Kurtuluş Savaşı'nın Çanakkale Savaşları'nı, romana konu olması ve ele alınıp işlenmesi bakımından geride bıraktığı söylenebilir.

İncelediğimiz romanlar içerisinde az ya da çok olmakla beraber tamamının Çanakkale Savaşları etrafında oluşan halk anlatıları ile metinlerarasılık bağ kurdukları görülmektedir. Anlatıları bir alt metin olarak kabul edersek romanlarda bu anlatılar küçük farklılıklarla ve açık göndermeler yapılarak tekrar kurgulanmış ve yansıtılmıştır. Romanlarda bu anlatılar ile genellikle anıştırma, alıntılama ve gönderme teknikleri ile metinlerarasılık kurgulanmıştır.

KAYNAKÇA

Aktulum, Kubilay (1999), *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, Ankara.

Bilgin, İstanbul (2008), *Gelibolu - Yenilmezlerin Yenildiği Yer*, Babıalı Kültür Yayıncılığı, İstanbul.

Bilgin, İstanbul (2012), *Çanakkale'ye Gidenler - Şu Boğaz Harbi*, Babıalı Kültür Yayıncılığı, İstanbul.

Boyras, Şeref, "Sözlü Anlatıların Sürekliliği Üzerine Düşünceler", *Folklor/Edebiyat*, 2008 S. 54, ss. 105-118.

Degh, Linda. "Halk Anlatısı", Çev. Zerrin Karagülle, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* (Haz. Gülin Ögüt Eker vd.) Milli Folklor Yayınları, Ankara, 2003.

Gökalp Alparslan, Gonca (2002) *XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Etkileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Gülendam, Ramazan, "Türk Romanında Çanakkale Savaşı", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 2006, S. 72, ss. 39-47.

Gümüş E. Oya, "Tuncer Cücenoglu'nun Tiyatro Oyunlarına Genel Bir Bakış ve Oyunlarında Metinlerarası İzler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2006.

Kaplan, Mehmet (2003), *Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale – Dönmeyi Düşünmediler*, Gençlik Yayınları, İstanbul.

Koçak, Sevinç & Salim Koçak.(2006), *Çanakkale'de Çocuklar Da Savaştı*, Çilek Yayınları, İstanbul.

Mat, Celal, “Çanakkale Muharebelerini Konu Edinen Romanlar Üzerine”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2007 C. 17 S. 1 ss. 81-100.

Mat, Celal, *Türk Romanında Çanakkale Muharebeleri ve Çanakkale Muharebelerini Konu Alan Romanların Eğitime Etkisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), 2006.

Niyazi, Mehmet (2008), *Türk Tarih Felsefesi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Özakman, Turgut,(2011), *Çanakkale Diriliş*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Özen, Rahmi (2000), *Zulüm Dağları Aşar Çanakkale İçinde*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Özol, Sezen (1998), *Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez*, Kastaş Yayınları, İstanbul.

Ruşen Eşref (2007), *Mustafa Kemal Çanakkale'yi Anlatıyor*, Haz. Muzaffer Albayrak, Karma Kitaplar, İstanbul.

Şahbaz, Mehmet Güneş, “Metinlerarasılık ve Yunus Emre'nin Ahmed Yesevi'den Alıntıladığı Şiiri”, *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı*, Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, Adana, 2014.

Uyanık Gürsel (2011), *Peter Stamm'in Agnes Adlı Romanında Üstkurmaca ve Metinlerarası İlişkiler*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.

Uzuner, Buket (2013), *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu*, Everest Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, Bora (2015), *Çanakkale Savaşları Etrafında Teşekkül Eden Halk Anlatıları -Çanakkale Örneği - Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi)*, 2015.